

Oponentský posudek na bakalářskou práci Kateřiny Navrátilové

Genderové stereotypy v Knížce Ferdy Mravence

Doposud bylo jen málo děl české dětské literatury podrobeno genderově senzitivní analýze, a proto volbu tématu bakalářské práce Kateřiny Navrátilové hodnotím jako invenční a zdařilou, neboť se vedle až misogynních reprezentací ženství částečně též dotýká tématu genderové socializace a možností identifikace čtenářů a čtenářek s protagonisty knížky. Generické maskulinum zde volím záměrně, neboť, jak diplomantka zevrubně dokumentuje, ženské postavy jsou v Knížce Ferdy Mravence marginalizovány a výrazně pod- a mis-reprezentovány.

Práce je metodologicky koherentní v tom smyslu, že koncept genderového stereotypu je důsledně propojován s pojmovými mřížkami dle Susan Basow a dle Hartmuta Karstena, kteří ve svých vymezeních cizelují binární opozice, jež v androcentrické společnosti zakládají dichotomii mezi femininitou a maskulinitou. Aplikace této mřížky je však napříč prací příliš schematická. Jinými slovy, studentka spíše přiřazuje k vybraným momentům knihy jednotlivé položky z pojmových mřížek, ale protože vše neadekvátně kontextualizuje s využitými teoriemi a vlastními příběhy v knize, působí její čtení poněkud arbitrárně a ploše. Mám za to, že tento dojem souvisí i se skutečností, že práce setrvává výrazně na deskriptivní úrovni. Analytičtější přístup by jistě ozřejmil způsob uvažování o daných stereotypch a práce by pak působila odborněji a argumentační linie by tak lépe vystoupila do popředí.

Co velmi oceňuji je navzdory převažující deskripci schopnost studentky detekovat genderový stereotyp nejen v tom smyslu, že jejich nositeli/lkami nejsou jen postavy knihy, nýbrž že stereotypní mohou být i konkrétní situace. Toto naznačuje studentčin potenciál pro analytickou práci, škoda však, že zde nebyl plně vytěžen, o čemž svědčí i opakované konstatování (str. 30, 36), že některé situace nelze genderově analyzovat, poněvadž se odehrávají mimo zavedené dichotomie veřejného/soukromého prostoru (soud venku, rybník) nebo protože v dané situaci nejsou přítomné ženské hrdinky (stanový tábor pro mravence). Myslím, že zde se jedná o zásadní pochybení a způsob, jímž si studentka výrazně ulehčila práci. I absence má totiž genderový rozměr, neboť se neodehrává v jakémsi společenském a genderově neutrálním vakuu. Konkrétně situace v mravenčím výcvikovém táboře je výrazně genderovaná i když/právě proto, že tam nejsou femininní postavy. Nabízí se zde interpretace stran utužování maskulinity formou odloučení, fyzické námahy a disciplíny, jež se inspiruje skautingem, respektive armádou a vojenským drilem.

Myslím, že tato konkrétní slepá skvrna je důsledkem již zmíněné schematičnosti aplikace stereotypů, ale též jisté zmatenosti stran teoretického zakotvení práce; místy není zřejmé, zda je studentka s to důsledně rozlišovat mezi konstruktivistickým paradigmatem a biologickým determinismem/esencialismem, v důsledku čehož je její diferenciací mezi genderem a pohlavím velmi vágně vymezena a následně obdobně problematicky aplikována. S tím souvisí i to, že teoretická část vůbec „nekomunikuje“ s částí analytickou; není jasné, která se pojednané teorie vztahují k vlastní interpretaci genderových stereotypů v Sekorově knize.

Jelikož se bakalářská práce dotýká literární analýzy (spíše než médií, jimž studentka věnuje dle mého názoru nadbytečnou část práce), uvítala bych větší rozpracování způsobů uplatnění genderu při interpretaci literatury. Mám za to, že minimálně rozpracování konceptu reprezentace (ve smyslu zobrazování, nejen ve smyslu zastoupení/zastupování) by zde bylo vhodné, a to minimálně v případě abjektního pojednání Sekorovy notorické femininní postavy Berušky. Současně by z jistého směru

literárněvědného bádání mohlo být problematické naznačené slučování autora s knihou. Ačkoliv jistě není bez zajímavosti, že Sekora měl komplikovaný vztah k ženám, jak studentka dokumentuje autorovou biografií, je obtížné doložit/obhájit, že se tento přístup uskutečňuje v Knížce Ferdy Mravence právě například v antagonistické postavě fintivé Berušky. Stěžejnější je zde tvrzení (nebo interpretace Sekorova díla?) z pera Sekorovy autobiografky Stehlíkové, že – jak studentka též zmiňuje – zamýšlenými čtenáři Knížky Ferdy Mravence byli od počátku chlapi, nikoliv chlapi a dívky.

Kateřina Navrátilová v práci zmiňuje i Ferdovu intersekcionalní pozici, kdy jej lze číst jako vykořisťovaného příslušníka nižší třídy (str. 32). Zamrzí, že toto je konstatováno jen v jedné větě, neboť propojením jeho genderové a třídní identity a „druhové jinakosti“ či „cizosti“ v naznačeném příběhu by bylo možné upozornit na další (nejen genderovou) stereotypizaci a zjinačování. Není zde pak vůbec jasné, jak to, že je Ferda v této pozici „nesvobodný,“ souvisí s poznámkou 56, kde je citována Morris, že „mužská svoboda je drama, které se dotýká souboru společenských, politických a morálních aktivit, zatímco pro ženu svoboda neznamena nic jiného než výběr nejlepšího manžela“ (str. 32). Morrisové citace je vytržena z kontextu a už vůbec není aplikovatelná na nesvobodu stran vykořisťování na trhu práce, jak pasáž v bakalářské práci sugeruje. Poprosila bych studentku, aby tuto nesrovnalost u obhajoby vysvětlila. Současně navrhuji u obhajoby diskutovat Ferdovu pohádku o bleše (str. 33), jež se chce stát člověkem a je následně kouzelníkem proměněna v chlapce. Diplomantka si klade otázku, proč není proměněna v dívku. Zajímalo by mě, jak/zda by se interpretace Ferdova výkladu proměnila, kdyby byla blecha děvče? Dále autorka tvrdí, že postavy knihy o sobě smýšlejí jako o lidech (str. 33), avšak toto ničím nedokládá. Poprosila bych o vysvětlení. A konečně by mě zajímalo, proč nemůže být Ruměnice coby několikanásobná matka „brána jako holčičí hrdinka“ (str. 31)?

Po formální stránce lze práci vytknout přílišnou stručnost a místy nedostatečné proodkazování jak stran četnosti, tak formy (často chybí vrocení, chybné citace k článku Ortner, jež je přisuzován Oates-Indruchové coby editorce antologie apod.) a v teoretické části příliš dlouhé citace, jejichž návaznost na předešlý a následující odstavec je nejasná (např. str. 8) či neopodstatněné spoléhání se na knihu ze skeletového překladu, která není pro téma bakalářské práce zcela relevantní.

Celkově práci s ohledem na výše řečené doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou dobře.

Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová

V Hradci Králové 2. srpna 2016